

NOVA PROCESNA PRAVA DJETETA - EUROPSKI POGLED

Prava djece predstavljaju dio globalnoga javnog (pravnog) poretka i donošenjem različitih međunarodnih, pa tako i europskih dokumenata, sve se dalje i dublje razrađuju sa svrhom prihvaćanja u svim zemljama i unificiranja pravnog položaja djece. Europska unija na deklarativnoj razini promiče prava djece, i tek zadnjih godina stvara strategiju kako pojedina prava djece u praksi bolje zaštititi. Karakteristika je Unije što se u mnogome oslanja na dokumente Vijeća Europe, i time, ratificiranjem konvencija od strane država članica, postiže jednaki standard u zaštiti pojedinih prava djece. Između velikog broja prava djece koje štiti Konvencija o pravima djeteta, velika se važnost pridaje pravu djeteta na izražavanje mišljenja. Iz teoretskog pogleda kako navedeno pravo predstavlja jedno od izvornih prava djeteta proizlazi i potreba da se ono štiti u različitim situacijama, pa na tom temelju izrastaju i nova procesna prava djece. Europska unija donijela je nekoliko dokumenata koji se bave pravnim statusom djece pred sudskim (i upravnim) tijelima. Zajedničko im je što otvaraju mogućnosti novih akcija na nacionalnim područjima i što zahtijevaju promjenu pravosuđa u smislu priznavanja aktivnog procesnog legitimiteta djece čak i kad nisu nominalno stranke u postupku. Osim toga, iz različitih akcija i strategija koje posljednjih godina provodi Europska unija, razvidno je da se mijenjaju klasična procesna pravila, te da će nacionalni sustavi morati promijeniti svoje zakonodavstvo u smislu većeg uvažavanja prava djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja.

Ključne riječi: *prava djece, procesna prava, pravo djeteta na izražavanje mišljenja.*

1. UVOD

Europska unija kao posebna integracija otvorila je pitanje i pravnih instituta te njihovog uređenja zajedničkim, unificiranim i harmoniziranim pravilima¹. Obiteljsko pravo kao dio pravnih sustava europskih država članica Europske unije, ali i onih koje će to tek postati, posebno je zanimljivo područje, s obzirom da je obiteljsko pravo svake države odraz tradicije i kulture te čini bitno obilježje društva u kojem postoji. Zbog toga, usudujemo se ustvrditi, i vrlo sporo napreduje stvaranje jedinstvenoga obiteljskog prava Europske unije, jer su i obiteljska prava gotovo trideset europskih zemalja različita, tek u nekim pojedinostima slična. Pitanje jest je li uopće moguće postići toliki stupanj koherentnosti i istovjetnosti da bi se

---

* Prof.dr.sc. Dubravka Hrabar, redovita profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i redovita članica Akademije pravnih znanosti Hrvatske.

¹ O unifikaciji i harmonizaciji europskoga obiteljskog prava *cf. amplius, Majstorović (2009).*

govorilo o europskome obiteljskom pravu? Izglednije je govoriti o zajedničkim, vrlo općenitim načelima koja predstavljaju civilizacijski doseg ovog vremena, a kao primjer navodimo ravnopravnost žene i muškarca te prava djece. Upravo prava djece nakon dva desetljeća ozbiljnog postojanja na globalnoj razini², predstavljaju, mogli bismo reći - javni poredak, jer njihova opstojnost na deklaratornoj i normativnoj razini jest odraz zahtjeva koji se više ne može zaobići. Drugo je pitanje i problem, što se prava djece ne poštuju na željenoj razini, pa različite (političke) integracije³ donose nove međunarodne dokumente koji nastaju na izvorištu Konvencije o pravima djeteta, ne bi li se ojačao smisao i cilj sveobuhvatne zaštite prava djece uz istodobno obvezivanje zakonodavaca i pojedinaca da prava djece štite i promiču kao vrhunsko moralno pravilo kojem treba težiti. Prava djece, usprkos mnogobrojnim teškoćama na globalnoj razini, polako, ali sigurno otvaraju sve više vrata iza kojih stoji neki bolji svijet za djecu, u koji će ona, nadajmo se, zakoračiti što prije, jer kratkotrajno je razdoblje djetinjstva⁴ u kojem djeca trebaju zaštitu, a dugotrajne su i duboke posljedice koje djeca imaju kao odrasli, ako kao djeca nisu uspjela svoja prava ostvariti. Europska unija pravima djece tek se stidljivo bavi, ako na normativnoj, onda prilično neobvezujućoj razini, i nešto transparentnije i upornije različitim akcijama ne bi li svôj europskoj djeci osigurala jednako dobar položaj. Djeca i njihova prava nisu u fokusu interesa Europske unije, no predstavljaju određenu pravnu vrijednost i države se tek konsolidiraju oko zajedničkog i jedinstvenog iskoraka prema unifikaciji. Činjenica jest da Europska unija nema u ovome trenutku prevelikih pretenzija na uređenje prava djece na unificirani način, jer takva, opća nadležnost glede temeljnih, pa ni dječjih prava ne postoji prema Ugovoru o funkcioniranju Europske unije⁵. Osim toga, ni sudska praksa Europskog suda ne rješava slučajeve u tom smislu. Neki oblik harmonizacije predstavlja činjenica što članice Europske unije potpisuju različite konvencije Vijeća Europe i Haške konferencije za međunarodno privatno pravo⁶, pa time indirektno stvaraju europsko pravo o pravima djece. U ovome radu usmjerili smo se na obiteljskopravnu problematiku prava djece i dokumente Europske Unije na tome području, osobito procesna prava djece koja imaju uporište u sve više ugovora i međunarodnih (europskih) dokumenata.

2. DOKUMENTI EU VEZANI UZ PRAVA DJECE

Za prava djece u europskim okvirima važno je nekoliko dokumenata, koji, kako će se vidjeti, nisu iste pravne snage u smislu obvezatnosti, a niti su u jednakoj mjeri fokusirani i eksplicitni, odnosno konstruktivni, i što je vrlo znakovito i dojmljivo, stvaraju dojam prilične nekonzistentnosti, difuznosti, parcijalizacije. Vrlo često su na razini deklaratornosti i možda demistifikacije dječjih prava, te predstavljaju tek preporuku državama kako vlastite pravne sustave organizirati za bolju pravnu zaštitu djece.

Važniji su sljedeći dokumenti koji se bave pravima djece:

---

² Pri tome mislimo na veliki pomak koji je nastao od donošenja UN Konvencije o pravima djeteta 1989. godine, s obzirom da je to međunarodni ugovor koji su potpisale sve države svijeta (bez, za sada, ratifikacije SAD-a i Somalije);usp.(http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en) .

³ Ujedinjeni narodi, Europska unija, Vijeće Europe, Haška konferencija za međunarodno privatno pravo, afričke i ine regionalne organizacije.

⁴ Pravni je standard iz Konvencije o pravima djeteta da se djetetom smatra osoba do 18. godine života.

⁵ Konsolidirana verzija Ugovora o funkcioniranju Europske unije (*Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union*), OJ C 83, 30.3.2010.

⁶ O aktivnostima Vijeća Europe i Haške konferencije za međunarodno privatno pravo v. *amplius I. Majstorović* u ovoj publikaciji.

1. Smjernice za promicanje i zaštitu prava djece (2007);
2. Strategija o pravima djece (2009);
3. Povelja temeljnih prava EU (2010);
4. Agenda o pravima djece (2011);
5. Ugovor o Europskoj uniji (2010);
6. Bruxelles II bis (2003)

Nakon ovih raznorodnih dokumenata donesenih u okviru EU, važan izvor predstavljaju za uređenje prava djece i ugovori Vijeća Europe, pa će biti riječi i o nekima od njih.

2.1. Smjernice za promicanje i zaštitu prava djece (2007)⁷

U ovome dokumentu nalazimo izričitu odredbu o obvezi primjene međunarodnih dokumenata od strane država članica Europske unije. Smjernice su okvir djelovanja za zaštitu ljudskih i dječjih prava i odraz su opredjeljenja Europske unije za ostvarenje različitih (bolje rečeno: svih) dječjih prava prema europskim i globalnim dokumentima. Time se Vijeće Europske unije jasno i nedvosmisleno zauzima za ideju sveobuhvatnosti dječjih prava kao globalnoga pojma, budući da je do sada iz Ujedinjenih naroda proizašlo nekoliko konvencija kojima je sadržaj uređenje nekog od, u Konvenciji o pravima djeteta, sadržanog prava. Osim toga, Smjernice svojim stavom potvrđuju važnost različitih međunarodnih ugovora nastalih u okviru Vijeća Europe (dalje: VE) i Haške konferencije za međunarodno privatno pravo.

2.2. EU Strategija o pravima djece (2009)

Ovaj dokument, već po svojem nazivu nadilazi neodrživo i rigidno promišljanje o odvojenosti prava djece od njihovih potreba, te odražava potrebu za stvaranjem strategije dugoročnog i dalekosežnog postupanja s djecom. Naime, očigledno je sazrela potreba da se stvori okvir i označe ciljevi kojima europsko društvo treba težiti u zaštiti djece i njihovih prava. Strategiji je prethodilo Priopćenje Komisije u 2006.⁸ godini iz kojeg proizlazi svijest da su djeca ljudska podskupina bremenita posebnim problemima. Premda u Priopćenju nalazimo podatke o lošem položaju djece u svijetu, od kojih mnoge ne možemo povezati s problemima djece u europskim zemljama⁹, važno je znati za njih jer stvaraju generalnu sliku djece u svijetu. Priopćenje upozorava na europske probleme djece, od kojih su podcrtani siromaštvo i djeca, djeca odvojena od roditelja i etnički manjinska djeca. Naime, podatak da djeca čine 1/5 europskog stanovništva govori o apsolutnoj brojci koja znači, apstraktno gledajući, da je problemima djece obuhvaćen manji dio europske populacije, nego li je to slučaj u Africi ili Aziji. No, istodobno, taj podatak govori o Europi kao starome kontinentu i alarmira na uzbunu *pro futuro*. Siromaštvo je problem s kojim se susreće sve više europskih zemalja, jer materijalno stanje djece odraz je, s jedne strane ekonomske moći ili nemoći njihovih roditelja, a s druge strane, siromašne države sve manje investiraju u djecu i sve manje igraju zamjensku ulogu u omogućavanju djeci da žive kvalitetnije. Odvojenost djece od roditelja odraz je porasta stope divorcijaliteta i raskinutih izvanbračnih zajednica, jer sve veći broj djece živi i

---

⁷ *EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child*, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16031.07.pdf> [14. 11. 2012.].

⁸ *EU Strategy on the Rights of the Child*, {SEC(2006) 888} {SEC(2006) 889}, priopćenje Komisije Europskih zajednica od 4. 7. 2006. [14. 11. 2012.].

⁹ Tako npr. da 86% djece živi u zemljama u razvoju, a čak 95% djece ne doživi petu godinu života; o problemima djece involvirane u prostituciji govore neke druge statistike i podatci v. *amplius Hrabar* (2002).

odrasta uz jednog roditelja, nerijetko zasniva nove (emocionalne i druge) odnose s novim partnerom roditelja, te istodobno trpi od emocionalnih problema koji su loša podloga za kasnije probleme u životu. Etnički manjinska djeca, kakve je sve više u Europi, rezultat su otvorenosti europskih država prema useljavanju iz neuropskih zemalja i načelu slobode protoka ljudi unutar europskih granica. No, takva djeca susreću se s problemom integracije i problemom asimilacije u novoj sredini. Time za manjinsku djecu postaju ugrožena njihova kulturna prava (zaštićena čl. 30. Konvencije o pravima djeteta), a na to se nadovezuju i mnoga druga kao što su zdravstvena, obrazovna i sl. Strategija uočava nepobitnost činjenice da prava djece egzistiraju paralelno s njihovim potrebama, odnosno kako je to obiteljskoppravna teorija ustvrdila, da je Konvencija o pravima djece sve potrebe djece pretvorila u njihova prava.¹⁰ Konkretizaciju Strategije prepoznajemo u potrebi donošenja i provedbe mnoštva akcija koje će značiti konkretnu politiku prema djeci i programe o dječjim pravima, a najveći fokus bi prema Strategiji trebao biti na trgovini djecom, spolnoj zlouporabi, nasilju, diskriminaciji, siromaštvu, socijalnoj izopćenosti, dječjem radu, zdravlju i obrazovanju.

2.3. Povelja temeljnih prava Europske unije (2010)¹¹

Na tragu mnogih drugih povelja koje su kroz (pravnu) povijest deklarirale osnovna načela i ideje, i Povelja temeljnih prava Europske Unije autentični je izričaj o temeljnim pravima građana u Europskoj uniji.

Za obiteljsko pravo, osobito za pravni status djece, važno je nekoliko članaka.

2.3.1. Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijedi (čl. 10.)

Ova odredba odnosi se na svakog čovjeka, pa tako i djecu, i predstavlja uobičajeni prihvat ovih sloboda kao i u mnogim drugim međunarodnim dokumentima, osobito onima Ujedinjenih naroda. Valja spomenuti da i Konvencija o pravima djeteta sadrži istovjetno pravo djeteta, zajamčeno čl. 14.¹² Pravo djeteta na slobodu misli nije istovjetno pravo na izražavanje mišljenja kako ga štiti čl. 24. Povelje (v. *infra*), već ono odražava zahtjev za slobodnim promišljanjem o stvarima (dogadajima, ljudima, pojavama) oko sebe, a uz koje je vrlo blisko povezana sloboda savjesti, a potom i ispovijedanja vjere.

2.3.2. Pravo na obrazovanje (čl. 14.)

Pravo na obrazovanje svakako je bliže djeci nego odraslima, no Povelja ga priznaje svakom građaninu. Za djecu ono je, barem prema obiteljskoppravnoj teoriji, jedno od izvornih i temeljnih prava djeteta¹³ jer pretpostavlja dvije činjenice: prvu, da obrazovanje (djeteta) znači ulaganje u njegov razvoj i distingviranje u odnosu na ostali živi svijet. Uostalom, znanje i pripada ljudima i od ljudi potječe. Drugo, vrlo je teško zamisliti dijete koje ne bi steklo

---

¹⁰ Tako Hrabar (1994).

¹¹ *Charter of fundamental rights of the European Union*, OJ C 83, 30.3.2010.

¹² Konvencija navodi: "1. Države ugovornice priznat će djetetu pravo na slobodu misli, savjesti i vjere. 2. Države ugovornice poštivat će prava i dužnosti roditelja i, kada je potrebno, zakonskih skrbnika, pri usmjeravanju djeteta u primjeni njegovih prava na način koji je u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta. 3. Sloboda izražavanja vjere i uvjerenja može biti podvrgnuta samo zakonskim i nužnim ograničenjima radi zaštite javne sigurnosti, zdravlja ili čudoređa, ili temeljnih prava i sloboda drugih."

¹³ Tako Hrabar (1994).

različita znanja u najpodobnijem vremenu za to, a to je razvoj od rođenja i od trenutka kad stasa za obrazovni sustav, već bi tek kao odrastao čovjek počelo stjecati različita znanja. No, valja znati da je i znanje moć, pa u nekim sustavima¹⁴ postoji odbojnost prema obrazovanju djece, poglavito djevojčica, ali i žena. Europski pogled na znanje znači progresivno stjecanje znanja, dostupnih svakome pojedincu prema njegovim sposobnostima.

2.3.3. Prava djece (čl. 24.)

U Povelji problematiku prava djece možemo sagledati kroz tri kuta. Ponajprije, spominje se nekoliko prava djece - pravo na zaštitu i skrb, pravo na slobodno izražavanje pogleda te pravo na redovite osobne odnose i neposredne kontakte s oba roditelja. Nadalje, ključni su elementi dobrobit djeteta i najbolji interesi djeteta, koji su kriterij za postupanje s djecom. I, na kraju, dob i zrelost djeteta kriterij su pak za prosudbu mogućeg uvažavanja djetetovih pogleda/mišljenja. Pravo na slobodno izražavanje pogleda, relativizirano s obzirom na dob i zrelost djeteta, standard je već naširoko prihvaćen u međunarodnim ugovorima¹⁵. Pravo na redovite osobne odnose i neposredne kontakte djeteta s oba roditelja, sadržajno je nešto uže pravo od navedenih, no očito ga Povelja spominje iz razloga što u Europi postoji sve više razdvojenih obitelji i djece koja imaju problema s odrastanjem bez jednog roditelja, pri čemu pravni sustavi, institucije i drugi roditelj djetetu onemogućavaju različite kontakte s odvojenim roditeljem. Povelja spominje kako djeci njihova prava pripadaju autonomno i neovisno. Iz ovako stilizirane odredbe čl. 24. Povelje može se zaključiti sljedeće: prava djece znatno su uže obuhvaćena nego u drugim međunarodnim ugovorima, poglavito u Konvenciji o pravima djeteta, no budući da svaki dokument koji pretendira da na najopćenitijoj razini reflektira gledišta društva o nekoj pojavnosti, Povelja je, po našem mišljenju, na dostatnoj razini prepoznala glavne okosnice zaštite djece u Europskoj uniji. Iz prava djece na njihovu zaštitu i skrb, iščitava se potreba svekolikog i raznovrsnog angažmana europskog društva i institucija te nacionalnih institucija na podupiranju djece u odrastanju. Uzme li se u obzir činjenica da su sve članice Europske unije stranke Konvencije o pravima djeteta, tad nema prigovora jednostavnosti rješenja odredbe članka 24. Povelje.

2.4. Agenda o pravima djece (2011)¹⁶

Ovaj dokument novijeg datuma pojavio se kao ponovni apel Komisije upućen europskim institucijama i državama članicama radi bolje zaštite i promicanja prava djece. U njemu su sadržana opća načela djelovanja u smislu naglaska na tvrdnju da su prava djece integralni dio EU politike o temeljnim pravima, prepoznata je potreba stvaranja baze podataka o djeci i njihovom položaju u Europskoj uniji te se ističe potreba suradnje svih sudionika koji se bave djecom. U tom smislu Agenda poziva na konkretne akcije radi zaštite djece u pravosudnom sustavu i na posebnu zaštitu ranjive djece, ističući poglavito problem siromašne djece i socijalno isključene djece, djece invalida, djece žrtava trgovine i spolne zloporabe, djece azilanata, djece bez pratnje, romske djece.

---

¹⁴ Ali i kroz povijest kad je znanje, počevši od pisanja pa do svega ostaloga, bilo u rukama ograničenog i uskog broja ljudi.

¹⁵ Od Konvencije o pravima djeteta do Konvencije o kontaktima, Revidirane konvencije o posvojenju itd.

¹⁶ Ovaj dokument priopćenje je Europske Komisije Europskome parlamentu, Vijeću, Europskome ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija (*An EU Agenda for the Rights of the Child. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*)COM(2011) 60 final

2.5. Ugovor o Europskoj uniji (2010)

Ugovor o Europskoj uniji¹⁷ određuje da Unija promiče zaštitu prava djece. Riječ je o čl. 3. st. 2. Konsolidiranog teksta Ugovora o Europskoj uniji - *"It shall combat social exclusion and discrimination, and shall promote social justice and protection, equality between women and men, solidarity between generations and protection of the rights of the child."* U istome članku, u st. 4. ističe se da će Unija pridonositi zaštiti ljudskih prava, posebice prava djece.¹⁸ S obzirom na prirodu Osnivačkog ugovora EU i relativno česte izmjene osnivačkih ugovora i činjenicu da se te izmjene ugrađuju u njih, obje odredbe na zadovoljavajući način ističu obvezu poštovanja prava djece.

2.6. Bruxelles II bis (2003)

Ovaj dokument pod punim nazivom *Uredba Vijeća (EZ) br. 2201/2003 o nadležnosti i priznanju i ovrsi sudskih odluka u bračnim stvarima i u postupcima o roditeljskoj odgovornosti, kojom se ukida Uredba (EZ) br. 1347/2000* važan je ponajprije s međunarodnoprivatnopravnog aspekta.¹⁹ U odnosu na tematiku kojom se bavi ovaj rad, važna je t. 19. Preambule koja saslušanju djeteta pripisuje važnu ulogu u primjeni ove Uredbe, a u čl. 23 (b) navodi kao razlog nepriznavanja sudske odluke činjenicu da dijete nije imalo priliku biti saslušano²⁰. Bruxelles II bis jest Uredba koja eksplicitno priznaje pravo djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja kako ga štiti čl. 12. Konvencije o pravima djeteta.

3. PROCESNA PRAVA DJETETA

Vrlo važna konvencija koja potanko uređuje položaj djeteta u sudskome postupku jest Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava²¹ iz 1996. godine. Republika Hrvatska je istu ratificirala 2010. godine²² te se njezine odredbe neposredno primjenjuju kako je to uobičajeno na temelju čl. 141. Ustava RH²³. Važno je spomenuti da je RH ovu Konvenciju potpisala znatno ranije, čak među prvim državama, kao članica Vijeća Europe, i predmnijevajući njezinu ratifikaciju, obiteljsko zakonodavstvo prilagodila njezinim zahtjevima.

---

¹⁷ *Consolidated version of the Treaty on European Union, OJ L 83, 30.3.2010.*

¹⁸ *"In its relations with the wider world, the Union shall uphold and promote its values and interests and contribute to the protection of its citizens. It shall contribute to peace, security, the sustainable development of the Earth, solidarity and mutual respect among peoples, free and fair trade, eradication of poverty and the protection of human rights, in particular the rights of the child, as well as to the strict observance and the development of international law, including respect for the principles of the United Nations Charter."*

¹⁹ O njemu cf. Sikirić (2005), Medić Musa (2012) te dijelom i Bouček (2011), osobito str. 1815. i 1881. te Petrašević (2010), osobito str. 441, 447, 454 et sq. O uredbi koja je prethodila navedenoj, tzv. Uredbi Bruxelles II, v. Sikirić (2003 i 2004).

²⁰ Prilog III t. 11 i Prilog IV t. 12. Uredbe koji su njezin integralni dio spominju istovjetni razlog.

²¹ *European Convention on the Exercise of Children's Rights*, ETS br. 160, dostupno na <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/160.htm> [14. 11. 2011.].

²² NN MU, 1/2010, 3/2010.

²³ Članak 141. glasi: "Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona. Njihove se odredbe mogu mijenjati ili ukidati samo uz uvjete i na način koji su u njima utvrđeni, ili suglasno općim pravilima međunarodnog prava."

3.1. Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava

Konvencija se primjenjuje isključivo na situacije obiteljskoppravne naravi, i to pred sudovima i upravnim tijelima koja imaju ovlast rješavati u takvim predmetima. Bitno određenje jest da se njezine odredbe primjenjuju uvijek kad se u postupku dira u neko djetetovo pravo, bez obzira je li dijete glavni ili sporedni subjekt spora. Glavni subjekt bit će, svakako, kad je ono tužiteljem, a sporedni kad odluka suda dira u neko njegovo pravo, pri čemu je tipična situacija razvod braka u kojem je sud (čak *ex officio*²⁴) dužan odlučiti o tome s kojim će roditeljem dijete živjeti i kako će se odvijati susreti i druženje s drugim roditeljem, te o njegovu uzdržavanju. I u ovom vrijednom ugovoru kriterij dobrobiti djeteta izrijeком se spominje kao presudan za donošenje odluke i prethodno tome, postupanju suda. Zrelost djeteta i njegova sposobnost razumijevanja situacije bit će ključ odluke da li dijete uključiti u postupak, kako bi se valjano zaštitila njegova dobrobit i kako dijete ne bi pretrpjelo veću štetu od one koja će ionako očito nastati u nekoj skorijoj ili daljnjoj budućnosti. Osim ovih odrednica, Konvencija se temelji na priznanju, poštovanju i uvažavanju djetetovog prava na izražavanje vlastitog mišljenja, kako ga priznaje i Konvencija o pravima djeteta u čl. 12. Nadalje, Konvenciji je svrha da promiče i ostala prava djece, pa će u tom smislu predstavljati još jedan poticaj na zaštitu odgovarajućih prava djece koja su ugrožena kroz sudski (i upravni) postupak.

Svaka država je prilikom ratifikacije u obvezi izjaviti na koje će je obiteljskoppravne predmete primjenjivati²⁵. Republika je Hrvatska navela sljedeće situacije:

- postupak odlučivanja o roditeljskoj skrbi tijekom razvoda braka roditelja,
- postupak ostvarivanja roditeljske skrbi,
- mjere za zaštitu osobnih prava i interesa djeteta,
- postupak posvojenja, i
- postupak skrbništva za maloljetne osobe.

U obiteljskoppravnoj teoriji implikacije ove Konvencije na obiteljsko zakonodavstvo su razjašnjene²⁶ te se može tvrditi da ObZ udovoljava zahtjevima glede djetetovih prava u sferi materijalnoga prava. No, srž postupanja po ovoj Konvenciji prelijeva se u sudski postupak te bi bilo oportuno razraditi posebna postupovna prava djece u *legi speciali* bilo da je riječ o izmjenama Zakona o parničnom postupku ili eventualno posebnom procesnom obiteljskom zakonu.²⁷ Činjenica jest, naime, da na temelju ove Konvencije nastaje novi sustav zaštite djece u sudskim (obiteljskim) postupcima, te da se stubokom mijenja procesna pozicija djeteta. Konvencija, iako pisana razmjerno konfuzno, govori o nekoliko prava djece u sudskom postupku. Ističe se: (a) pravo djeteta da dobije informacije, (b) pravo djeteta da izrazi mišljenje u postupku, (c) pravo da sazna koje će biti posljedice njegovoga izraženog i usvojenog mišljenja, (d) pravo tražiti imenovanje posebnoga zastupnika (odvjetnika), (e) pravo tražiti pomoć prikladne osobe, te (e) pravo samostalno imenovati svojeg zastupnika²⁸.

²⁴ Kako to određuju čl. 294. i čl. 300. Obiteljskoga zakona (dalje: ObZ), NN, br. 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 61/12.

²⁵ Riječ je o posebnoj Izjavi temeljem čl. 1. st. 4. Konvencije, a koja je sastavni dio dokumenta o ratifikaciji.

²⁶ O Konvenciji v. *amplius* Hrabar (1996).

²⁷ O tome autorica razlaže u radu Hrabar (2012 I.).

²⁸ O sadržaju i značenju tih prava v. *amplius* Hrabar (1996) i Hrabar (2012 II.).

3.1.1. Uloga suda

Osim što Konvencija govori o posebnim pravima djeteta u sudskom postupku, za njihovu je realizaciju izuzetno važna promjena uloge suda. Ona je prema Konvenciji transformirana u zaštitničku spram djeteta. Sud upravlja postupkom, a dijete, ako i nije stranka u postupku (tužitelj, tuženik, predlagatelj ili protustranka), u središtu je postupka, jer sud treba posebnu pažnju posvetiti djetetovom subjektivitetu, a koje je u pravilu nezaštićeno zbog svoje dobi i nezrelosti. Sud je dužan provjeriti sve informacije u vezi s djetetom te po potrebi pribaviti nove. On nadalje, treba ostvariti kontakt s djetetom u smislu provjere što dijete zna o konkretnom slučaju u koji je involvirano, dati mu savjet, dopustiti da dijete izrazi svoje mišljenje te ga uvažiti u skladu s dobi i zrelosti djeteta. Sud ima ovlast djelovati *ex officio* i, što je za naše prilike vrlo važno, imenovati mu posebnog zastupnika u ulozi odvjetnika. Naime, osnovni je preduvjet zaštite djeteta i njegovih prava²⁹ da između roditelja postoji sukob oko nekog prava djeteta.

3.1.2. Uloga zastupnika

Zastupnikova uloga diferencira se na odnos s djetetom i odnos sa sudom. Ponajprije on mora djetetu, u skladu s njegovom zrelošću, na odgovarajući način pružiti informacije o postupku u kojem se kao središnje ili adhezijsko pitanje rješava o nekome njegovom pravu. Zastupnik mora djetetu objasniti i posljedice koje bi uvažavanje njegovih pogleda (mišljenja) moglo imati na konačni ishod postupka. U okvirima komunikacije sa sudom, zastupnik mora djetetovo mišljenje uobličiti i iznijeti pred sudom. U tom smislu, zastupnika možemo smatrati vrlo važnom karikom i prenosnicom između djeteta i suda. Zbog toga, smatramo, pred izbor različitih osoba (poglavito odvjetnika) za zastupnika djetetu, postavljaju se raznovrsni zahtjevi. Zastupnik djeteta trebao bi imati posebne sklonosti i nagnuća za takav rad, a s obzirom na razvoj sustava prava djece i društvene svijesti o potrebi posebne (društvene) zaštite djece, smatramo da su mu potrebna i posebna, dodatna pravna i nepravna znanja. Zbog toga bi trebalo inzistirati na specijalizaciji odvjetnika za prava djece, a takva specijalizacija nipošto ne bi bila na odmet ni za (obiteljske) suce. U tom smislu, i njihov rad s djecom, zbog težine i dodatnih zahtjeva, trebalo bi posebno vrednovati³⁰. Nameće se i tvrdnja da suradnja djetetova zastupnika sa sudom treba biti manje formalna, jer se kao izdvojeni, posebno važan cilj postavlja dijete i njegova (ugrožena) prava, što mora nadilaziti uobičajenu "nepristranost" suda. Ta nepristranost sada, u odnosu na dijete, dobiva u procesnopravnome i supstancijalnome smislu sasvim novo ruho i predstavlja, po našem mišljenju, primarno zaštitu djetetove dobrobiti, a nipošto "navijanje" za dijete. U cjelini gledajući, zastupnik djeteta, osobito kad on bude odvjetnik, trebao bi imati pomoć stručnih tijela suda, kojih na žalost manjka. Prije svega, to bi trebali biti: psiholog, socijalni pedagog i socijalni radnik, a njihov angažman kao profesionalaca trebao bi biti stvar pravosudne politike državne vlasti.³¹ Zaključno se može ustvrditi da Konvencija o ostvarivanju dječjih prava nudi i traži višu razinu zaštite djece i njihovih prava u sudskome postupku. Dijete se, prema istoj, pojavljuje kao ovlaštenik novih prava, te se procesna pozicija djeteta bitno promijenila u odnosu na vrijeme prije njezina donošenja. Stranačke uloge su preraspodijeljene, kao i njihove ovlasti, dijete se može pojaviti kao subjekt u sudskome sporu, premda nije aktivno ni pasivno

²⁹ Koja će u praksi najčešće biti ugrožena u brakorazvodnome postupku, a u vezi s odlukom s kojim će roditeljem živjeti te određivanjem susreta i druženja s odvojenim roditeljem.

³⁰ Poglavito sucima koji sude takve predmete.

³¹ I ovo je dobar primjer potrebe reorganizacije pravosuđa na području obiteljskih odnosa, za koju se autorica već godinama zalaže.

legitimiran. Dakle, kad se dijete pojavljuje u obiteljskom predmetu pred sudom ili upravnim tijelom³², a postoji sukob interesa roditelja, aktiviraju se nova i različita postupovna prava djeteta te nove ovlasti suda u zaštiti tih istih prava. To *de lege ferenda* podrazumijeva nov odnos suda i djeteta i nov odnos djeteta i njegovoga zastupnika, a koje će ovlasti trebati potanko urediti propisima.³³

3. 2. Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci (2010)³⁴

Smjernice se pozivaju na: Konvenciju UN-a o statusu izbjeglica, na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, na Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, na UN Konvenciju o pravima djeteta, na UN Konvenciju o pravima osoba s poteškoćama, Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europsku konvenciju o ostvarivanju dječjih prava, Revidiranu Europsku Socijalnu povelju, Konvenciju VE o kontaktima, Konvenciju VE o zaštiti djece od spolnog iskorištavanja i spolne zlouporabe, te na Konvenciju o posvojenju (revidiranu). Navedeni dokument Vijeća Europe donesen je 2010. godine s ciljem da pravne sustave prilagodi posebnim potrebama djece te da stvarnost prilagodi međunarodnim načelima. Smjernice su dio Strategije Vijeća Europe o pravima djece i od država se očekuje učinkovito djelovanje u tom smjeru. Smjernice su više kooptirane u kaznenom postupku, no one se izriekom (par. I./2.) primjenjuju i na građanski sudski postupak. Upravo ta činjenica trebala bi biti većim poticajem za hrvatsko pravosuđe da ga prilagodi njezinim zahtjevima i u obiteljskim predmetima³⁵. Smjernice se temelje na sljedećim pravima djece: pravu na informaciju, pravu na zastupanje, pravu na sudjelovanje i pravu na zaštitu. Kriterij primjene, odnosno uvažavanja i ostvarivanja prva tri prava jest zrelost djeteta i njegova sposobnost rasuđivanja.

3.2.1. Opći elementi pravosuđa prilagođenog djeci

U par. IV. Smjernica govori se o nužnosti interdisciplinarne poduke o pravima i potrebama djece različitih dobnih skupina, namijenjene svim stručnjacima koji rade s djecom i za djecu (par. IV./A./14.). Taj zahtjev logičan je slijed u spoznaji da djeca nisu odrasli ljudi, i da je komunikacija s njima, spoznavanje njihove nutrine i shvaćanje njihovih želja posebno zahtjevan proces. Iz tog razloga Smjernice smatraju potrebnim da se stručnjaci koji neposredno komuniciraju s djecom poduče na poseban način u smislu treninga u komunikaciji (par. IV./A./15.), što opet pretpostavlja multidisciplinarni pristup djeci kao jedini ispravni pristup. Suradnja između različitih stručnjaka je *condicio sine qua non* ispravnog pristupa djeci. Raznolikost stručnjaka³⁶ i njihova međusobna povezanost pretpostavka su mogućih produbljenih spoznaja o djetetu i valjane procjene djetetove pravne, duševne, društvene, emocionalne, tjelesne i kognitivne situacije djeteta. Suradnja svih stručnjaka može biti, i trebala bi biti, valjana pomoć donositeljima odluka (poglavito sucima) u osmišljavanju formalne odluke koja se odnosi na dijete (prema par. IV./A./17.). I u Smjernicama kao najnovijem dokumentu, odvjetnici su prepoznati kao posebno važni stručnjaci u obrani djece i

³² Za situacije koje Republika Hrvatska smatra važnima, a shodno Izjavi iz čl. 1. t. 4. Konvencije, v. bilj. 22.

³³ *Amplius Hrabar* (2012 II).

³⁴ *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice*, 17. 11. 2010., dostupne na mrežnim stranicama Vijeća Europe: <http://www.coe.int> [14. 11. 2012.].

³⁵ O Smjernicama v. i *Korać Graovac* (2011).

³⁶ Smjernice spominju odvjetnike, psihologe, liječnike, policajce, imigracijske službenike, socijalne radnike i medijatore.

njihovih prava, a zbog činjenice što djecu Smjernice vide kao punopravne klijente, za odvjetnike se propisuje obveza stjecanja znanja o pravima djece radi bolje komunikacije s djetetom na njihovoj razini (par. V./D./39-42.). Slično kao i Konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Smjernice sudu daju posebne ovlasti u smislu imenovanja posebnoga zastupnika (*ad litem*) ili nekoga drugog neovisnog zastupnika djetetu. Prema Smjernicama, dijete ima pravo, želi li to, biti saslušano u svim stvarima odnosno postupcima koji ga se tiču, te je sud dužan to djetetovo pravo uvažiti. Kako će, bolje rečeno gdje, pred kime i u kojim okolnostima biti saslušano, treba odlučiti dijete sâmo. Dakako, potpuno je jasno da upravo u ovakvim trenucima sudu treba pomoć psihologa, koji će učiniti prvi korak i od djeteta dobiti informaciju želi li i kako biti saslušano. Teško da se, osobito s djecom manjeg uzrasta, sud može valjano nositi u ostvarenju ovih Smjernicama propisanih ovlasti. Dob i zrelost djeteta već su postali standard za procjenu djetetova sudjelovanja, saslušanja i vrednovanja izrečenih pogleda i mišljenja. Smjernice izrijeком zabranjuju sudu da odbije saslušati dijete koje želi biti saslušano. Zanimljivim dijelom Smjernica smatramo i brigu koju su pokazale za organizaciju samog postupka (IV./D./5./54.-63.) i za sudbinu djeteta u vremenu nakon donošenja odluke. Susrećemo se s uputama da je svaki postupak u kojem sudjeluje dijete hitan, da sud treba s djetetom komunicirati na jeziku primjerenom djeci, te vrlo neobično, ali pohvalno, da s djetetom treba komunicirati na empatijskoj razini i uz uvažavanje. Potiče se, kao potpuna novina, da dijete na sud može doći u pratnji - bilo roditelja ili druge odrasle osobe po njegovu izboru, upravo kako bi se izbjegla trauma, makar kratkotrajna, separacije djeteta od roditelja, te osjećaj izoliranosti i napuštenosti. Smjernice daju uputu o tome da se intervju s djetetom treba smatrati dokaznim sredstvom izjednačenim s ostalim materijalnim dokazima.

4. ZAKLJUČAK

Područje zaštite djece i njihovih prava tek je u začetku kad je riječ o europskim dokumentima. Može se vidjeti da posljednjih godina postoje određena nastojanja oko senzibiliziranja i okupljanja oko određenih problema koji su na europskome (pravnom) prostoru urgentni. No, dojam je da postoji prilična konfuzija akata, koju, rekli bismo, uzrokuje nepostojanje ili nejasna strategija o primarnim ciljevima, modusima njihova ostvarenja i sagledavanju realnih mogućnosti. Za sada, europsko se zakonodavstvo (u najširem smislu riječi) oslanja najviše na dokumente VE i različite konvencije globalnog karaktera. Iako je u obiteljskim predmetima nemoguće postići unifikaciju raznorodnih pravnih sustava, određene vrijednosti - bile one pravne ili društvene, postaju dio javnog poretka, a takva je situacija s pravima djece na europskome kontinentu. Ono što predstavlja problem to je kako u različitim pravnim sustavima postići suglasje o konkretnoj zaštiti dječjih prava, kako pretočiti u život i pravo vrijednosti koje (navodno) štitimo. Mišljenja smo da boljoj budućnosti prava djece tek predstoji vrijeme koje će doći, a da bi dobar putokaz za to bilo stvaranje europskih ugovora (ponajprije konvencija) kojima bi se štitila pojedina prava djece, poglavito ona koja su u europskim državama najugroženija. No, za to je svakako potreban konsenzus, a ima li volje za to ostaje tajno pitanje. Hrvatsko pravosuđe već i s postojećom europskom legislativom ima dovoljno uputa, zahtjeva, smjerokaza kako dalje u konkretnoj zaštiti djece. Pri tome važnu ulogu ima činjenica da će skori pristup članstvu Europske unije značiti pojačanu pažnju ostalih članica i drugih tijela koja će promatrati, nadamo se, i aplikaciju sustava prava djece, osobito zaštite procesnih prava, u svakodnevnoj praksi. Stoga, *hora est* za pomake u hrvatskome pravosuđu i zakonodavstvu za promjene na boljitak djece.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Bouček, V. (2011) Međunarodni ugovori – izvori međunarodnog privatnog prava na području Europske unije. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu. 61, 6, str. 1795-1836.
2. Hrabar, D. (2002). Protokoli uz Konvenciju o pravima djeteta, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 52, 2, str. 319-348.
3. Hrabar, D. (1994). Dijete - pravni subjekt u obitelji, Zagreb, 1994.
4. Hrabar, D. (1996). Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava - nov prilog promicanju dječjih prava, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 46, 4, str. 391-403.
5. Hrabar, D. (2012, I). Otvorena pitanja sudovanja u obiteljskim stvarima, rad predan za tisak u Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu.
6. Hrabar, D. (2012, II). Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava - poseban zastupnik djeteta, u: „Što djeci znači Konvencija o ostvarivanju dječjih prava?“, ur. Pravobranitelj za djecu, Zagreb, 2012.
7. Korać Graovac, A. (2011). Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu naklonjenom djeci, Dijete i društvo, 13, 1-2, str. 271-275.
8. Majstorović, I. (2009). Harmonizacija i unifikacija europskoga obiteljskog prava, Zagreb
9. Medić Musa, I. (2012). Komentar Uredbe Bruxelles II bis u području roditeljske skrbi. Pravni fakultet. Osijek.
10. Petrašević, T. (2010). Novi hitni prethodni postupak za područje slobode, sigurnosti i pravde. Hrvatska javna uprava. 10, 2, str. 427-263.
11. Sikirić, H. (2003). Uredba Europskog vijeća br.1347/2000 od 29. svibnja 2000. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti za zajedničku djecu bračnih drugova - polje primjene i pravila nadležnosti. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu. 53, 6, str.1501-1538.
12. Sikirić, H. (2004). Uredba vijeća (EZ) br. 1347/2000 od 29. svibnja 2000. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti za zajedničku djecu bračnih drugova : pravila o priznanju i ovrsi, opće i prijelazne odredbe. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu. 54, 3-4, str. 489-541.
13. Sikirić, H. (2005). Uredba (EZ) br. 2201/2003 i hrvatsko međunarodno privatno pravo, u: Zbornik prispjevov Evropski sodni prostor (Collection of papers European Judicial Area), Knez, R., Kraljić, S., Stojanović, D. (ur.). Pravna fakulteta, Univerza v Mariboru, Maribor, str. 31-61.

Hrvatsko pravo:

1. Ustav Republike Hrvatske, NN, br. 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 85/2010 - proć. tekst
2. Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, NN MU, br. 1/2010, 3/2010.
3. Obiteljski zakon, NN, br. 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 61/11.

Pravo UN, Europske unije i VE:

1. Konvencija o pravima djeteta, SL SFRJ 15/90; NN MU 12/93 i 20/97
2. *EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child*, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16031.07>.
3. *EU Strategy on the Rights of the Child*, {SEC(2006) 888SEC(2006) 889
4. *Charter of fundamental rights of the European Union*, OJ C 83, 30.3.2010.
5. *EU Agenda for the Rights of the Child. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions* COM(2011) 60 final
6. *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice*, 17. 11. 2010.
7. *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice*, 17. 11. 2010., <http://www.coe.int> [14. 11. 2012.].
8. *Uredba Vijeća (EZ) br. 2201/2003 o nadležnosti i priznanju i ovrsi sudskih odluka u bračnim stvarima i u postupcima o roditeljskoj odgovornosti, kojom se ukida Uredba (EZ) br. 1347/2000 - : Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000*, OJ L 338, 23.12.2003. dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:338:0001:002> (9:EN:PDF).
9. *Consolidated version of the Treaty on European Union, OJ L 83,30.3.2010.* - dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:004> 6:en:PDF)

Summary

NEW PROCEDURAL RIGHTS OF THE CHILD - EUROPEAN APPROACH

Rights of children are part of the global public (law) order and have been further developed by various international and European documents in order to accept and unify the legal status of children in all countries. The European Union promotes rights of children on a declarative level, and it is only recently that a strategy has been created on how to ensure better protection of individual children's rights. The Union relies to a large extent on the Council of Europe documents and by ratification of conventions by member states a unified standard is achieved in the protection of individual children's rights. Among a large number of children's rights protected by the Convention on the Rights of the Child, great importance is given to the right of children to express their opinions. Theoretically, this right is one of the original rights of the child that should be protected in various situations, which gives rise to new procedural rights of children. The European Union has passed several documents related to the legal status of children before judicial (and administrative) bodies. What they have in common is the opening of the possibility for new actions on the national level requiring a change of the judiciary in the direction of acknowledgement of the active procedural legitimacy of children, even when they are not parties in the proceedings. Besides, it is evident from different actions and strategies carried out by the European Union in recent years that traditional procedural rules are changing, and that national systems will have to change their legislation to enable greater respect for the right of children to express their opinion.

Key words: *children's rights, procedural rights, child's right to express his/her views.*